

Д О П О В І Д І

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НАПН УКРАЇНИ (1999–2019): ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського НАПН України*

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України (далі – ДНПБ), яку я маю честь очолювати з 2015 р., відзначає своє 20-річчя. Це не так уже й багато, ми ще зовсім молоді, але вже чимало інноваційного зроблено в царині інформаційного забезпечення сфери освіти України. Сьогодні варто говорити не тільки про історію та минуле бібліотеки, а й про її майбутнє – нові проекти, задуми, перспективи.

ДНПБ заснована за ініціативи Академії педагогічних наук України (нині – Національна академія педагогічних наук) і підтримки Міністерства освіти України (нині – Міністерство освіти і науки України) відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 1999 р. шляхом об'єднання двох спеціальних педагогічних бібліотек – наукової бібліотеки Інституту педагогіки НАПН України й Центральної освітянської бібліотеки Міністерства освіти України. Основоположну роль в організації установи відіграли президент НАПН України – академік В. Г. Кремень і перший директор бібліотеки – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник П. І. Рогова. Під її керівництвом колектив здійснив колосальну роботу щодо зібрання, перевезення та організації фонду, капітального ремонту й облаштування головного приміщення бібліотеки. 5 листопада 2003 р. згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України установі присвоєно ім'я видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, у цьому ж році було створено читальний зал Фонду В. О. Сухомлинського.

За 20 років бібліотека пройшла складний еволюційний шлях становлення й розвитку як науково-дослідна установа, національне галузеве книгосховище, всеукраїнський науково-інформаційний, науково-методичний, культурно-освітній центр у багатовимірному просторі. Коротко узагальнимо основні здобутки ДНПБ, про які детальніше можна дізнатися з публікацій учених (Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін.) [1].

Структура бібліотеки змінювалася відповідно до функцій і напрямів її діяльності. Нині у 8 наукових відділах працюють 58 наукових і 19 бібліотечних працівників. Створено відділ історії освіти, зокрема й сектор сухомлиністики в його складі, що сприяло розвитку нового напрямку наукових досліджень – історії освіти крізь призму педагогічного джерелознавства.

Вагому роль у діяльності ДНПБ відіграє **вчена рада**, у складі якої діють науково-експертна рада, де розглядаються рукописи планової продукції, і бібліотечна рада, де вирішуються актуальні питання організації бібліотечно-

інформаційної роботи. Із 2016 р. функціонує Рада молодих вчених, яка здійснює роботу, спрямовану на розвиток потенціалу наукової молоді бібліотеки.

Пріоритетним напрямом діяльності ДНПБ є **проведення наукових досліджень** із питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, педагогічного джерелознавства, біографіки, історії освіти, сухомлинистики для науково-інформаційного забезпечення сфери освіти. За 20 років (2000–2019) виконано **13** комплексних наукових досліджень міждисциплінарного характеру.

Актуальність наукових досліджень, що проводилися в ДНПБ, зумовлена потребою інформаційного забезпечення процесів реформування, модернізації та підвищення якості освіти в Україні; розроблення інноваційних підходів до формування галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів і способів надання доступу до них; необхідністю вдосконалення системи науково-інформаційного забезпечення сфери освіти, системи науково-методичного супроводу бібліотек освітянської галузі України в умовах її інтеграції у європейський та світовий освітній і науковий простір.

Результати зазначених досліджень представлені в **майже 2 тис.** наукових працях (із них **понад 700** підготовлено за 2015–2019 рр.): офіційні видання – 5; наукові видання – 26 (із них: збірники наукових праць, матеріалів масових заходів – 23, монографії – 2, антологія – 1); виробничо-практичні видання – 27 (із них: методичні рекомендації – 18, практичні посібники – 9); довідкові видання – 285 (із них: довідники – 25, словник – 1, оглядове видання – 1, каталоги – 3, бібліографічні покажчики – 32, біобібліографічні покажчики – 80, інформаційно-аналітичні та реферативні матеріали – 123, «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти» – 20); стратегії – 2; концепції – 5; статті (зокрема в ЗМІ) – 1635; електронні ресурси – 5. За останні п'ять років значно зросла кількість статей, зокрема у виданнях, що входять до наукометричних баз даних, поповнився електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу», який містить приблизно 60 оглядів персоналій.

Нашою гордістю є **серії біобібліографічних покажчиків** (загалом 73 видання), із них: «Академіки НАПН України» (28), «Ювіляри НАПН України» (33), «Видатні педагоги світу» (12), підготовлені впродовж 2015–2019 рр. **збірники матеріалів науково-практичних історико-педагогічних заходів** (5), **щорічний «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки»** (20). Крім того, у 2017 р. ДНПБ отримала грант Київської міської державної адміністрації, на кошти якого було опубліковано збірку дитячої патріотичної поезії «З Україною в серці». До неї ввійшли твори переможців конкурсу, проведеного в рамках Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек.

В установі налагоджено **впровадження** результатів наукових досліджень через розміщення продукції на її вебпорталі (187), в Електронній бібліотеці НАПН України (413), експонування на виставках тощо; створення профілів ДНПБ та її вчених у Google Академії (34), у системі «Бібліометрика української науки» (24), електронних портфоліо та цифрових ідентифікаторів учених. Об'єктами впровадження є бібліотеки, кафедри університетів тощо. Окремі видання відзначено нагородами конкурсів НАПН України, освітянських виставок, зокрема

біобібліографічний покажчик «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження» (2018 р.) [2]. До речі, це видання з-поміж 70 інших праць відзначено дипломом I ступеня в номінації «Персональний покажчик» Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу – 2018», проведеного НБУ ім. В. І. Вернадського.

Висвітленню результатів наукових досліджень сприяють *електронні наукові періодичні видання* установи: «Науково-педагогічні студії» (із 2017 р., журнал має ідентифікатор DOI та Міжнародний стандартний номер ISSN) <http://npstudies.dnpb.gov.ua/issue/view/9711>; «Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (із 2008 р., журнал має Міжнародний стандартний номер ISSN) <http://dnpb.gov.ua/ua13399-2/>.

Для впровадження результатів наукових досліджень широко використовуються можливості *науково-практичних заходів* – за 20 років їх проведено **208** (конференції – 24; науково-практичні та науково-методологічні семінари – 62; вебінари – 8; круглі столи – 28; педагогічні ради – 49; інші (форум, педагогічні та бібліотекознавчі читання, презентації книг тощо) – 37), із них **80** – за останні п'ять років. Визнання серед педагогічної та бібліотечної громадськості здобули заходи з проблем інформаційного забезпечення сфери освіти, книгознавства; історії освіти, сухомлиністики та ін.

Результати наукових досліджень впроваджуються в ході *науково-інформаційної діяльності*, яка спрямована на формування галузевого інформаційного ресурсу. Універсальний книжковий **фонд** бібліотеки налічує приблизно **600 тис. документів** переважно з педагогіки та психології. Особлива частина фонду – це рідкісні видання, документи психологічного, педагогічного та історико-культурного напрямку XVII – початку XX ст. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1709 від 19 грудня 2001 р. видання 1850–1917 рр. (28 081 документ) віднесено до національного культурного надбання України.

ДНПБ широко використовує інформаційно-комунікаційні технології, зокрема глобальні хмарні сервіси. Оновлений у 2015–2016 рр. *офіційний вебпортал* інформує про всі напрями діяльності бібліотеки, представляє її ресурси, інноваційні послуги, різні види бібліографічної, реферативної й аналітичної інформації, що сприяє підвищенню оперативності та якості науково-інформаційного забезпечення сфери освіти й науково-методичного супроводу мережі освітянських бібліотек. Модернізація вебпорталу вплинула на збільшення кількості дистантних користувачів (2018 р. – майже 118 тис. осіб). Активно поповнюється *електронний каталог* (бази даних «Книги», «Періодика», «Рідкісні книги» тощо), *Науково-педагогічна електронна бібліотека*, яка містить понад 2 тис. повнотекстових документів. Відзначу зростання кількості звернень до електронних ресурсів ДНПБ за останні роки, про що свідчить статистика відвідувань (приблизно 150 тис. осіб) і завантажень.

Сьогодні в бібліотеці активно розширюється *спектр сервісів та послуг*, зокрема вона надає такі: електронна доставка документів, замовлення документів через електронний каталог на бронеполіцію, довідково-консультаційна служба «Запитай бібліотекаря», індексування документів за УДК, інформаційний супровід масових заходів тощо.

Примітно, що в різні роки ДНПБ забезпечувала тестовий доступ до *міжнародних наукометричних баз даних*: Bio One (2015 р.), Pediatric Neurology Briefs (2015 р.), Edward Elgar Journals and Development Studies Ebooks (2016 р.), Web of Science (2016–2017 pp.). Із 2018 р. вона надає доступ до інформаційних ресурсів фірми EBSCO Publishing (упродовж 2018 р. здійснено понад 20 тис. запитів). Зазначимо, що спільно з науково-організаційним відділом НАПН України та ТОВ «Інформатіо» проведено цикл науково-інформаційних практичних заходів, що забезпечило дієве використання цих ресурсів.

Задля висвітлення наукових результатів учених НАПН України в інформаційному просторі в 2017 р. започатковано *проект «Бібліометрика педагогічної науки», базу даних «НАПН України»*. До цієї бази даних внесено відомості про вчених НАПН України (162 записи), які містять електронні посилання на їхні наукові праці, відображені в інших базах даних електронного каталогу ДНПБ та Електронної бібліотеки НАПН України. Крім того, відбувається консультування вчених НАПН України щодо створення облікових записів (профілів) у Google Scholar тощо.

Традиційно проводиться *науково-бібліографічне інформування* провідних науковців НАПН України. Протягом 20 років підготовлено **приблизно 3 тис.** інформаційних бібліографічних списків й оглядів з *актуальних питань освіти, педагогіки та психології, із них 600* – за останні п'ять років. Про їх актуальність свідчить статистика завантажень (7,7 тис.) дистантними користувачами.

Здійснюється *аналітична та реферативна діяльність*. Підготовлено **майже 7 тис.** рефератів на статті з наукових видань до Українського реферативного журналу «Джерело» і загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» НБУ ім. В. І. Вернадського. Розвивається кооперативна взаємодія установи з мережею освітянських бібліотек щодо поповнення «Галузевої реферативної бази даних» ДНПБ.

Із дня заснування бібліотеки приділяється велика увага *роботі з рідкісними виданнями*. З огляду на вагому соціально-культурну значущість й унікальність наявного наукового об'єкта, що становить національне надбання, і відповідно до Програми його зберігання, обліку та введення до наукового обігу сформовано 5 колекцій рідкісних видань («Педагогіка», «Психологія», «Шкільні підручники і навчальні посібники», «Колекція документів іноземними мовами», «Колекція часописів ХІХ – початку ХХ ст.»). За 20 років оцифровано 1251 видання, мікрофільмовано – 118, відновлено та відреставровано – 7863. Із 2010 р. формуються база даних «Рідкісні книги» (містить майже 10 тис. записів, із них 440 – іноземними мовами) і розділ «Книжкові пам'ятки» у Науково-педагогічній електронній бібліотеці (1270 повнотекстових документів).

Зусиллями фахівців бібліотеки з нагоди відзначення 100-річчя Української революції в 2017 р. оцифровано періодичне освітянське видання «Вільна українська школа» (1917–1920) і розміщено його в Науково-педагогічній електронній бібліотеці (розділ «Книжкові пам'ятки»). У рамках реалізації Указу Президента України «Про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні» працівниками укладено анотований рекомендаційний список

«Англомовні рідкісні видання XIX – поч. XX ст. з фонду ДНПБ», який висвітлює зміст 45 документів педагогічного спрямування.

До здобутків відносимо й відкриття в 2016 р. *кімнати-музею рідкісної книги*. На її базі здійснюється науково-дослідна, культурно-освітня та виставково-експозиційна діяльність. Так, загалом презентовано понад 30 виставок, присвячених видатним вітчизняним і зарубіжним ученим, педагогам і визначним подіям, що розкривають розвиток української та зарубіжної освіти; проведено лекції, екскурсії. Активними відвідувачами кімнати-музею є здобувачі освіти закладів освіти, установ НАПН України, наукові, науково-педагогічні й бібліотечні працівники, слухачі ІППО та ін.

Серед освітянської та наукової громадськості здобула визнання *експозиційно-виставкова діяльність* ДНПБ. Протягом 20 років організовано майже **2200** книжкових виставок (за 2015–2019 рр. – **295**), із них: *книжкові виставки* – 2088, зокрема із серії «Ювіляри НАПН України» – 133; *художньо-мистецькі* – 108. Відзначу книжкові виставки, присвячені діяльності НАПН України: «НАПН України: історія та сьогодення» (віртуальна, відеоролик), «Відділення загальної педагогіки та філософії освіти: до 25-річчя НАПН України».

Одним із провідних напрямів діяльності ДНПБ є **науково-методичне забезпечення мережі освітянських бібліотек** (понад 15 тис. книгозбірень), що передбачає надання консультаційно-методичної допомоги; формування електронного інформаційного ресурсу методичного характеру. Зокрема, налагоджено систематичну роботу з науковими бібліотеками НАПН України, проведення з 2016 р. науково-методологічного семінару «Наукова бібліотека та якість сучасної освіти», щорічних бібліотечних секцій (із 2007 р. їх організовано 13 у різних областях України) у рамках Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю».

На виконання постанови Кабінету Міністрів України, наказу МОН України (2017 р.) здійснюється інтенсивна робота щодо науково-методичного супроводу *впровадження УДК* у практику роботи освітянських бібліотек. Відзначу надання відповідних консультацій на сторінці ДНПБ у соціальній мережі Facebook, на порталі бібліотеки (майже 14 тис. відвідувань).

Останнім часом у бібліотеці інтенсифікувалася **соціокультурна робота**. Так, із 2015 р. проводиться *науково-педагогічний лекторій «Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти й науки»* (відбулося 163 заходи) тощо; здійснюється інформаційний супровід масових заходів установ НАПН України. До здобутків відносимо й відкриття з нагоди 20-річчя від дня заснування ДНПБ *музейної експозиції «ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України: історія і сучасність»*, що є основою проведення екскурсій бібліотекою та сприяє популяризації не лише її роботи, а й діяльності НАПН України.

Нині установа є **інтегратором і поширювачем сухомлиністики** в інформаційному просторі України та за її межами, зокрема вона взяла активну участь у відзначенні 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського під егідою ЮНЕСКО. На базі створеного в 2003 р. й оновленого в 2016 р. читального залу Фонду В. О. Сухомлинського організовано та проведено низку заходів:

культурно-освітні (оглядові екскурсії, тематичні лекції для працівників і здобувачів закладів освіти, бібліотечних працівників; інсценування казок та оповідань; виставки творчих робіт дітей за творами В. О. Сухомлинського, презентація проєкту «Я і моя родина – казковий дивосвіт»; читання казок та оповідань дітьми разом із бібліотекарем тощо); *науково-практичні* (семінари, круглі столи, бібліотечні секції в рамках Всеукраїнських педагогічних читань); *науково-інформаційні* (формування електронних ресурсів, зокрема електронних копій творів педагога); оновлено інформацію в ресурсі «Видатні педагоги України та світу»; поповнено базу даних «Сухомлиністика»; підготовлено *книжкові виставки*. Читальний зал відвідують освітяни, науковці з різних куточків України та зарубіжжя: делегації з Республіки Польща й Китайської Народної Республіки.

Із перших років свого функціонування бібліотека бере участь у виконанні *Програми спільної діяльності МОН України та НАПН України*, зокрема з 2015 р. – у реалізації *Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді*, з 2016 р. – у реалізації *Концепції «Нова українська школа»*. Загалом проведено понад 50 науково-практичних заходів (щорічні Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека», Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек, всеукраїнські вебінари), створено рубрику на вебпорталі ДНПБ «Бібліотека нової української школи», розгорнуто книжкові виставки тощо.

ДНПБ плідно *співпрацює* із закладами освіти, Київською малою академією наук, бібліотеками, Педагогічним музеєм України, громадськими організаціями (Всеукраїнською асоціацією Василя Сухомлинського, Українською бібліотечною асоціацією та ін.). На базі установи проводиться переддипломна та виробнича практика студентів університетів тощо. Розвивається й **міжнародне співробітництво** із зарубіжними освітніми, науковими установами, бібліотеками та громадськими організаціями: створено за підтримки програми ЄС Еразмус+ (Жан Моне) Пункт європейської інформації (із 2017 р. проведено майже 20 заходів) тощо. Продовжується міжнародний книгообмін. Передано метадані 12 оцифрованих видань із фонду ДНПБ із питань педагогіки, психології, які становлять національне надбання, до «Європейської цифрової бібліотеки». Активізувалася участь працівників бібліотеки в міжнародних науково-практичних заходах зарубіжних країн і міжнародна мобільність наукових співробітників.

Розширилося інформування суспільства про діяльність ДНПБ на її вебпорталі (<http://dnpb.gov.ua/ua/>), сайтах НАПН України (<http://naps.gov.ua/>) й Української бібліотечної асоціації (<https://ula.org.ua/>), сторінці бібліотеки в соціальній мережі Facebook (<https://www.facebook.com/ДНПБ-України-ім-В-О-Сухомлинського-240019389383740/>), у ЗМІ. Учені установи здійснюють експертну діяльність у різних комісіях НАПН України, МОН України, Мінкультури України. Популяризації бібліотеки сприяли також акції дарування книг, флешмоби тощо.

Зважаючи на виклики сьогодення, входження нашої держави до європейського простору, найголовнішим завданням ДНПБ є модернізація бібліотечно-інформаційного супроводу освітянської галузі шляхом побудови **інноваційної моделі наукової бібліотеки**, яка здатна ефективно забезпечувати сучасні потреби користувачів, володіє потужними базами даних, надає вільний

доступ до світових інформаційних мереж на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Ми й надалі будемо реалізовувати розроблену *Стратегію розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки* (2017) [3] з урахуванням нових змін у сфері освіти та інформаційних викликів у цифрову епоху задля утвердження її як потужного наукового, науково-інформаційного, науково-методичного, культурно-освітнього центру України.

Насамкінець вітаю співробітників бібліотеки з ювілеєм – 20-річчям від дня створення й дякую за наполегливу працю. Від імені колективу ДНПБ висловлюю щирі слова подяки Президії НАПН України, її президентові академіку В. Г. Кременю за всебічну підтримку нашої діяльності, партнерам – за співпрацю.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як основа професійної підготовки педагогів. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju : зб. наук. пр. : у 2 т. / НАПН України та ін.* Київ, 2019. Т. 2. С. 222–228 ; Березівська Л. Д., Вараксіна Н. В. Інформаційний ресурс галузі. Вебпортал ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського НАПН України (до 20-річчя ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського НАПН України). *Освіта*. 2019. 6–13 берез. (№ 9/10). С. 4; Березівська Л. Д. Сучасна бібліотека : інтерв'ю. *Освіта і суспільство*. 2019. Верес. (№ 9). С. 6–7 ; Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: здобутки та перспективи (2015–2019) : інформ. довід. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; авт. кол.: Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська, С. М. Кравченко та ін. Вінниця : Твори, 2019. 204 с.
2. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: Сухомлинська О. В., Березівська Л. Д., Страйгородська Л. І. та ін. ; наук. консультант Сухомлинська О. В. ; наук. ред. Березівська Л. Д. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).
3. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; авт.: Березівська Л. Д., Зозуля С. М., Страйгородська Л. І.] ; за заг. ред. Л. Д. Березівської. Київ, 2017. 27 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/Development-strategy-2017-2026_ukr.pdf (дата звернення: 03.10.2019) ; Development strategy of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine for 2017–2026 / V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine ; authors: Berezivska L. D., Zozulia S. M., Strayhorodska L. I.] ; editor L. D. Berezivska. Kyiv, 2017. 27 p. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/Development_strategy_2017-2026_en.pdf (Last access: 03.10.2019).